

Een psychische stoornis heb je niet alleen

Een psychische stoornis heb je niet alleen

Praten met families en naastbetrokkenen

Jan Baars & Erwin van Meekeren (red.)

© 2013 Uitgeverij Boom, Amsterdam

© 2013 J. Baars, E. van Meekeren

Behoudens de of krachtens de in de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m van de Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van de illustraties en de artikelen volgens wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Verzorging omslag: René van der Vooren

Verzorging binnenwerk: Steven Boland

ISBN 978 94 6105 818 8

NUR 770

www.uitgeverijboom.nl

Inhoud

Voorwoord

Prof. dr. Liesbeth Eurelings-Bontekoe 13

Dr. Sjoerd Colijn 17

Prof. dr. A.T.F. Beekman 19

Inleiding 21

DEEL I – THEORIE

1. Wat klinici moeten weten over families en naastbetrokkenen 27

Theoretische concepten 27 – Hechting 33 – Familie als ‘systeem’ 38 – Triade 40 – De context van families 44 – Hulpbronnen 60 – Andere naastbetrokkenen 64 – Mantelzorgers 69 – Literatuur 71

2. Culturele diversiteit en migratie 77

Over cultuur en migratie 77 – Ontwikkelingen binnen de GGZ 78 – Culturele context in gezinnen: communicatie en sociale rollen 80 – De praktijk 87 – De behandelaar 90 – Conclusie 91 – Literatuur 92

3. Autonomie 93

Diversiteit: verschillen op basis van sekse, gender, etnische herkomst 95 – Individuele verschillen: een kwestie van persoonlijkheid 96 – Ge-

zin en relatie 96 – Hoe stel je het vast? 99 – Relatie met psychopathologie 100 – Interventies 103 – Literatuur 104

4. De organisatorische context van de GGZ **111**

De complexiteit van de GGZ 111 – Organisatieprincipes 114 – Beleidsdocumenten 116 – De context van de professional 120 – Literatuur 122

5. Veranderende context: sociale media en e-health **125**

Health 2.0 126 – Sociale media 129 – E-health toepassingen in Nederland 132 – Online strategie voor het betrekken van naasten van de patiënt 133 – Conclusie 137 – Literatuur 137

DEEL II – HET PERSPECTIEF VAN FAMILIE EN NAASTBETROKKENEN

6. Ervaringen van families en naastbetrokkenen **143**

Familie en naastbetrokkenen 143 – Wat maken familieleden mee? 146 – Een verander(en)d perspectief: acceptatie, verlies en rouw 152 – Familieparticipatie 156 – Literatuur 158

DEEL III – PRAKTIJK

7. Het eerste contact en basisvaardigheden **163**

Vorbereiding 163 – Bepaling doelstelling 165 – Wie wordt uitgenodigd? 167 – Hoe vindt de uitnodiging plaats? 168 – Ontvangstruimte 169 – Het gesprek met families of naastbetrokkenen 170 – Interventies 177 – Literatuur 182

8. Alle families en naastbetrokkenen zijn verschillend **183**

De plicht tot nieuwsgierigheid 183 – Wetmatigheden bij het zichtbaar worden van psychiatrische problemen 184 – Verschillende ‘types’ families en naastbetrokkenen 186 – Literatuur 192

9. Verder praten met familieleden en naastbetrokkenen	193
Ouders 193 – Kleine kinderen 194 – Adolescenten 194 – Volwassen kinderen 195 – Partner, broers en zussen 196 – Vrienden en belangrijke anderen 197 – Multipartijdigheid 197 – Interventies 198 – Literatuur 202	
10. Diagnostiek	205
Verskillende perspectieven 205 – Hoe kunnen familie en naastbetrokkenen helpen bij diagnostiek? 207 – De verhouding individuele diagnostiek en het betrekken van families 209 – Chronische stress 214 – Schuldig voelen of schuldig maken? 215 – Onderscheid stoornis van de persoon 216 – Schaamte en de angst voor het stigma 217 – Vragen rond school, werk, relaties en eventuele gezinsplanning 218 – Literatuur 218	
11. Psycho-educatie geef je nooit alleen	221
Psycho-educatie, achtergronden en begripsbepaling 222 – Praktijk 223 – Tips en tricks 233 – Conclusie 235 – Literatuur 236	
12. Behandeling	239
Medicatie 239 – Verschillende modellen van behandelen 241 – Het dilemma van het veranderen 243 – Emotieregulatie en stressmanagement 245 – Terugvalpreventie 246 – Doorverwijzing en second opinion 247 – Literatuur 248	
13. Ouderschap	251
KOPP-kinderen 251 – Opgroeien bij ouders met psychiatrische problemen 252 – Gevolgen voor kinderen 252 – Ouders en kinderen 253 – Ouderschapsontwikkeling 254 – Begeleiding van ouders met psychiatrische problemen 255 – Vijf basisvaardigheden op de werkvloer 256 – Ouder met psychische klachten, kind van een ouder met psychische klachten 260 – Literatuur 261	
14. Bijwerkingen, fouten en andere risico's	263
De positie van naasten in het zorgproces 264 – Aandacht voor risico's, bijwerkingen en contra-indicaties 265 – Risico's van individuele behandeling, psycho-educatie en systeemtherapie 267 – Individuele behandeling 268 – Psycho-educatie 268 – Systeemtherapie 269 – Setting 270 – In stand houden van illusies en uitstellen van noodzakelijke	

beslissingen 272 – Bijsluiter voor het betrekken van naasten bij de behandeling 273 – Literatuur 274

DEEL IV – ZIEKTEBEELDEN

15. Psychotische stoornissen 279

De medisch-psychiatrische kijk op psychosen en schizofrenie 280 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 282 – Typische gezinsinterventies voor psychosen 285 – Casuïstiek 287 – Literatuur 290

16. Depressie 293

Fenomenologie van de stoornis 295 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 297 – Effecten voor familieleden en naastbetrokkenen onderzocht 298 – De klinische praktijk 300 – Interventies: psycho-educatie, steun of begeleiding, psychotherapie 301 – Literatuur 305

17. Bipolaire stoornissen 307

Fenomenologie van de stoornis 308 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 309 – Effecten op families en naastbetrokkenen 310 – Interventies: medicatie, psycho-educatie, steun of begeleiding, psychotherapie 313 – Casuïstiek 315 – Literatuur 318

18. Angststoornissen 323

Fenomenologie van de stoornis 324 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 325 – Effecten op familie en naastbetrokkenen 327 – Interventies: psycho-educatie, steun of begeleiding, psychotherapie 328 – Casuïstiek 331 – Meer informatie 334 – Literatuur 335

19. Posttraumatische stressstoornis 337

Fenomenologie van de stoornis 337 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 339 – Effecten op families en naastbetrokkenen 339 – Interventies: psycho-educatie, steun of begeleiding, psychotherapie 342 – Literatuur 347

20. Somatoforme stoornissen 349

Somatoforme stoornis volgens de DSM 350 – Psychosomatische geneeskunde en het systeemdenken 350 – Fenomenologie van de stoornis

nis 352 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 352 – Psychosomatiek, onveilige gehechtheid en mentaliseren 353 – Effecten op families en naastbetrokkenen 354 – Interventies 355 – Het systeem betrekken bij de intake en systeemintake 355 – Casuïstiek 359 – Literatuur 360

21. Eetstoornissen **365**

De verschijningsvormen 365 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 367 – Effecten op familie en naastbetrokkenen 369 – Interventies 370 – Casuïstiek 372 – Literatuur 375

22. Verslaving **377**

Fenomenologie van de verschijnselen 378 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 379 – Effecten van de verslaving op familie en omgeving 381 – Interventies 383 – Casuïstiek 386 – Literatuur 388

23. Autismespectrumstoornissen **391**

Fenomenologie 391 – Hoe wordt de aandoening zichtbaar voor familieleden? 392 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 393 – Effecten op families en naastbetrokkenen 393 – Interventies 398 – Bewezen effectief of werkzaam gebleken 400 – Literatuur 401

24. ADHD **403**

Fenomenologie 404 – Erfelijkheid en omgeving 410 – Invloed op familie en naastbetrokkenen 411 – Interventies 412 – Literatuur 413

25. Persoonlijkheidsstoornissen **415**

Fenomenologie van de stoornis 415 – Erfelijkheid en omgevingsfactoren 417 – Effecten op families en naastbetrokkenen 418 – Interventies 420 – Casuïstiek 423 – Factsheets en documenten 427 – Literatuur 427

DEEL V – CAPITA SELECTA

26. Familie en naastbetrokkenen in verschillende soorten behandeling en begeleiding **431**

Individuele behandeling 432 – Groepsbehandeling 434 – Deeltijdbe-

handeling 435 – Klinische behandeling 436 – Beschermende woonvormen 438 – Verwijzingen 444 – Literatuur 444

27. Psychiatrische crisis **447**

Wie is in crisis? 449 – Interactiepatronen bij crisis 452 – Automutilatie en suïcidaliteit 454 – Agressie en manieren om veiligheid te creëren 456 – Acute psychiatrische opname 457 – Terugkerende psychiatrische crises 458 – Literatuur 459

28. Suïcidaliteit **463**

Wat is suïcidaal gedrag? 463 – Wat merkt de familie van suïcidaal gedrag? 464 – Is suïcidaliteit erfelijk? 465 – Gevolgen van suïcidaal gedrag voor naastbetrokkenen 467 – Het effect van suïcide op familie en naastbetrokkenen 468 – Interventies 469 – Casuïstiek 473 – Literatuur 475

29. Jongvolwassenen **477**

Specifieke aandacht voor deze fase 478 – Fenomenologische beschouwing en nieuwe inzichten 479 – Effecten op families en naastbetrokkenen 480 – Interventies: gezinsbenadering in combinatie met individuele therapie 481 – Diagnostiekdag 483 – Waar gaat het over in een gezinsgesprek? 483 – Casuïstiek 486 – Literatuur 487

30. Ouderen **489**

Specifieke aandacht voor deze fase 490 – Fenomenologische beschouwing en nieuwe inzichten 491 – Effecten op families en naastbetrokkenen en omgevingsfactoren 494 – Interventies: psycho-educatie, steun of begeleiding, psychotherapie 496 – Interventies voor professionele zorgverleners 498 – Literatuur 500

31. Forensische psychiatrie **505**

Risicotaxatie 508 – Psychische problemen en criminaliteit 508 – Fenomenologische beschouwingen en nieuwe inzichten 509 – Effecten op families en naastbetrokkenen 510 – Interventies 511 – Systemfactoren die terugval beïnvloeden 518 – Literatuur 521

32. Mensen met een verstandelijke beperking **523**

Mensen met een verstandelijke beperking en psychiatrische problemen

524 – Fenomenologische beschouwing en nieuwe inzichten 525 – Effecten op families en naastbetrokkenen 526 – Interventies 529 – Casuïstiek 529 – Literatuur 533

33. (F)ACT en andere langdurige zorg 535
Fenomenologie van naastbetrokkenen en hun zieke familielid 537 – Effecten op families 538 – Interventies 541 – Literatuur 546

Epiloog 549
Dankwoord 551
Familieorganisaties 553
Bijlagen 559
Over de auteurs 565
Register 573